

УДК 343.37

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВІДМИВАННЯ «БРУДНИХ» КОШТІВ

Шаповалова І.О., к. ю. н.,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто проблеми розвитку та становлення законодавства у сфері протидії використанню злочинно здобутих доходів. Встановлено вплив правових документів ООН, FATF та інших міжнародних організацій на кримінальне законодавство України, яке передбачає відповідальність за відмивання, придбання, отримання, зберігання, збут, а також приховування злочинних доходів. Автор вказує на окремі положення Страсбурзької, Віденської, Варшавської та Палермської конвенцій ООН, які імплементовані в національне законодавство України. Розглянуто програми уряду України, які визначають кримінально-правову політику щодо боротьби з використанням злочинних доходів. Визначено вплив таких програм на законотворчу діяльність. У роботі окреслено перелік нормативних актів, регламентуючих діяльність правоохоронних органів щодо протидії використанню злочинних доходів. Автор виокремлює етапи становлення в Україні законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та попередження відмивання, придбання, отримання, зберігання, збуту, а також приховування майна, одержаного злочинним шляхом та ін. Проаналізовано особливості застосування ст. 209 КК України. У роботі зазначаються причини, за якими законодавець змінював редакції кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за використання злочинних доходів. Визначено ознаки, за допомогою яких правозастосовувач має можливість відмежовувати злочини, предметом яких є доходи, одержані злочинним шляхом.

Ключові слова: злочинні доходи, відмивання, фінансування, предикатний злочин.

В статье рассмотрены проблемы развития и становления законодательства в сфере противодействия использованию преступно добытых доходов. Установлено влияние правовых документов ООН, FATF и других международных организаций на уголовное законодательство Украины, предусматривающего ответственность за отмывание, приобретение, получение, хранение, сбыт, а также укрывательство преступных доходов. Автор указывает на отдельные положения Страсбургской, Венской, Варшавской и Палермской конвенций ООН, которые имплементированы в национальное законодательство Украины. Рассмотрены программы правительства Украины, определяющие уголовно-правовую политику по противодействию использованию преступных доходов. Определено влияние таких программ на законотворческую деятельность. В работе очерчен перечень нормативных актов, регламентирующих деятельность правоохранительных органов по противодействию использованию преступных доходов. Автор выделяет этапы становления в Украине законодательства, регулирующего отношения в сфере предотвращения и предупреждения отмывания, приобретения, получения, хранения, сбыта, а также укрывательства имущества, полученного преступным путем и др. Проанализированы особенности применения ст. 209 УК Украины. В работе указываются причины, по которым законодатель изменял редакции уголовно-правовых норм, устанавливающие ответственность за использование преступных доходов. Определены признаки, с помощью которых правоприменитель имеет возможность отграничить преступления, предметом которых являются доходы, полученные преступным путем.

Ключевые слова: преступные доходы, отмывание, финансирование, предикатное преступление.

Shapovalova I.O. THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LEGISLATION ON PREVENTING MONEY LAUNDERING

The paper deals with problems of development and formation of legislation in sphere of combating use of income, obtained by crime. We have considered impact of legal instruments of UN, FATF and other international organizations on criminal legislation of Ukraine, which provides liability for money laundering, purchase, receipt, storage, distribution and concealment of proceeds of crime. The author points to certain provisions of UN Strasbourg, Vienna, Warsaw and Palermo Conventions, which are implemented in national legislation of Ukraine. We have reviewed programs of Ukrainian government, defining penal policy to combat use of proceeds of crime, as well as effect of such programs on legislative activity. The paper outlines list of normative regulations governing activities of law enforcement agencies to combat use of the proceeds of crime. The author identifies stages of Ukraine's legislation formation on regulating relations in field of prevention of money laundering, purchase, receipt, storage, distribution and concealment of property obtained by crime, and others. The features of application of Articles 209 of Criminal Code of Ukraine are analyzed. We have named reasons for which legislator has changed wording of criminal law, establishing liability for use of proceeds of crime. We have defined attributes by which a law enforcer has ability to delimit crime, subject of which is income obtained by crime.

Key words: criminal proceeds, money laundering, finance, predicate offense.

Постановка проблеми. Удосконалення законодавства у сфері запобігання відмиванню «брудних» коштів є складовою державно-правової політики України. У державних програмах уряду України неодноразово відзначалося про необхідність протидії легалізації (відмивання) «брудного» капіталу [1–3]. Наприклад, у Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 року звертається увага про те, що питання боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є питанням національної безпеки, оскільки відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, не лише суспільно небезпечне діяння, а й системна загроза для фінансових ринків і національної економіки в цілому [4].

Ступінь розробленості проблеми. Дослідження кримінально-правових норм, які містять ознаки використання доходів, одержаних злочинним шляхом, здійснювали такі вчені, як П.В. Агапов, В.М. Алієв, А.С. Беніцький, А.А. Васильєв, А.О. Ганихін, С.О. Дробот, Н.С. Косякова, А.Д. Макаров, Г.О. Усатий, О.О. Чаричанський та ін. Між тим, комплексного дослідження історії розвитку кримінального законодавства України щодо протидії відмиванню «брудних» коштів не проводилося.

Метою статті є визначення особливостей розвитку положень щодо відповідальності за використання доходів, одержаних злочинним шляхом, які містяться у правових нормах законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток законодавства України у сфері протидії відмиванню «брудних» грошей почався з 1990-х років. В 1991 р. Верховною Радою УРСР була ратифікована Конвенція ООН про боротьбу проти не-за-конного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, яка була укладена 20 грудня 1988 року [5]. Законом України від 15 лютого 1995 року «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» у законодавство України імплементовано відповідні положення Конвенції ООН про боротьбу проти не-за-конного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. [6]. Завдяки зазначеному закону відбулися зміни в антинаркотичному законодавстві України. У 1995 році кримінальне законодавство України було доповнене ст. 229-12 (ви-користання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів). Незважаючи на те, що в ст. 229-12 КК терміни «відмивання» або «легалізація» не вживалися, діяння, які були включені до неї, являли собою окремі форми легалізації злочинних доходів [7, с. 178].

21 червня 1998 року Президентом України був виданий Указ «Про деякі питання захисту

банківської таємниці», яким уповноваженим банкам України встановлювалася заборона на відкриття анонімних валютних рахунків фізичним особам (резидентам і нерезидентам) [8]. Цим документом була припинена дія Указу Президента України від 1 серпня 1995 року «Про відкриття анонімних валютних рахунків фізичних осіб (резидентів і нерезидентів)».

22 червня 2000 року Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням необкладених податком доходів, а також відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом» було визначено основні напрямки боротьби з відмиванням злочинних доходів [9]. Перед ДПА України ставилося завдання виявляти факти маскування незаконного походження доходів, установлювати їх справжній характер і джерела набуття, місцезнаходження і переміщення, розмір, використання. На виконання цього завдання пропонувалося вести розшук коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом, уживати відповідно до законодавства заходів щодо їх арешту й конфіскації, а також здійснювати збирання, облік, збереження та аналіз інформації про знаходження доходів у нелегальному обігу [7, с. 180].

Відповідно до Закону України від 7 грудня 2000 року «Про банки та банківську діяльність» банки повинні були протидіяти відмиванню «брудних» коштів. Відповідно до ст. 51 цього закону банки повинні ідентифікувати всіх осіб, що здійснюють значні або сумнівні операції, а також надавати органам, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, інформацію про ідентифікацію осіб [10].

Відповідно до прийнятого 19 липня 2001 року Указу Президента України «Про податкові способи боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом» [11] Кабінет Міністрів України повинен був утворити міжвідомчу робочу групу з дослідження методів і тенденцій щодо відмивання «брудних» коштів.

28 серпня 2001 р. Кабінет Міністрів України разом з Національним банком України наказали органам виконавчої влади, банківським та іншим фінансовим установам керуватись у своїй діяльності 40 рекомендаціями FATF [12]. Особливу увагу в рекомендаціях FATF було приділено ролі кредитно-фінансової системи в запобіганні відмиванню «брудних» коштів. Відповідно до Указу Президента України від 10 грудня 2001 року «Про заходи запобігання легалізації (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом» [13] у складі Міністерства фінансів України було утворено Державний департамент фінансового моніторингу як урядовий орган державного управління.

Із прийняттям 28 листопада 2002 року Верховною Радою Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» почався новий етап розвитку законодавства у сфері протидії відмиванню злочинних доходів. У Законі було надано тлумачення поняття легалізації (відмивання) доходів, а також визначено, що слід розуміти під предикатним злочином та злочинними доходами [14].

16 січня 2003 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України». Цим правовим документом було змінено зміст диспозиції статті 209 КК України, а також доповнено Кримінальний кодекс статтею 209-1 (умисне порушення вимог законодавства з запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом).

4 лютого 2004 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийняту резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року (Палермо) [15], а також Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, та Протокол проти незаконного ввозу мігрантів сушею, морем і повітрям, прийняті 15 листопада 2000 року [16, 17]. 2 квітня 2013 року Україна приєдналася до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї, який доповнював Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [18]. У Палермській конвенції 2000 р. та протоколах до неї було наведено перелік предикатних злочинів, які передують відмиванню «брудних» коштів.

20 червня 2003 року FATF прийняла нову редакцію 40 рекомендацій [19], а у 2004 році FATF прийняла 9 спеціальних рекомендацій, які спрямовані на боротьбу з фінансуванням терористичної діяльності [20]. Рада Безпеки ООН у своїй резолюції № 1617, прийнятій 29 липня 2005 року, звернулася із закликом визнати міжнародними стандартами 40 рекомендацій та 9 спеціальних рекомендацій FATF [21]. Наша держава визнала рекомендації FATF як міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії відмиванню «брудних» коштів.

18 жовтня 2006 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції, прийняту 31 жовтня 2003 року (Нью-Йорк) [22]. 17 листопада 2010 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму, прийняту 16 травня 2005 року (Варшава) [23].

Перелічені документи доповнили міжнародне законодавство у сфері запобігання та протидії відмиванню «брудних» коштів та фінансування терористичної діяльності. Відповідно до зазначених міжнародно-правових документів було внесено суттєві зміни до законодавства нашої держави. 18 травня 2010 року Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» кримінальне законодавство України було доповнено статтею 258-5 (фінансування тероризму) [24]. Крім того, закон від 28 листопада 2002 року було доповнено положеннями про протидію фінансування тероризму, навіть назву закону було змінено. У новій редакції Закон від 28 листопада 2002 року іменувався: «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів,

одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [7, с. 189].

Законом України від 14 листопада 2014 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [25] внесено зміни до кримінального законодавства України. Диспозиція ст. 209 КК доповнена новим складом злочину: зміна форми (перетворення) коштів або іншого майна, одержаного внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів.

Висновки. В роботі окреслено перелік нормативних актів, які регламентують діяльність правоохоронних органів щодо протидії використанню злочинних доходів. Виокремлено етапи становлення в Україні законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та попередження відмивання, придбання, отримання, зберігання, збут, а також приховування майна, одержаного злочинним шляхом та ін. Визначена значимість міжнародно-правових документів на утворення національного антилегалізаційного законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376 «Про Комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 рр.» // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7 – Ст. 2258.
2. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 «Про Стратегію національної безпеки України» // Офіційний вісник України. – 2007. – 23 лютого. – № 11. – С. 7. – Ст. 389, код акта 38751/2007.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 року № 315-р «Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки» // Офіційний вісник України. – 2005. – 26 серпня. – № 32. – С. 354. – Ст. 1951.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року» // Офіційний вісник України. – 2011. – 21 березня. – № 19. – С. 36. – Ст. 803, код акта 55268/2011.
5. Постанова Верховної Ради Української РСР від 25 квітня 1991 року № 1000-XII «Про ратифікацію Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – 11 червня – № 24 – Ст. 277.
6. Закон України від 15 лютого 1995 року № 64/95-ВР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – 7 березня. – № 10. – Ст. 64.
7. Беніцький А.С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності: [монограф.] / А.С. Беніцький; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: СПД Резников В.С., 2014. – 552 с.
8. Указ Президента України від 21 липня 1998 року № 805/98 «Про деякі питання захисту банківської таємниці» // Офіційний вісник України. – 1998. – 6 серпня. – № 29. – С. 5, код акта 5731/1998.
9. Указ Президента України від 22 червня 2000 року № 813/2000 «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиван-

ням доходів, одержаних незаконним шляхом» // Офіційний вісник України. – 2000. – 7 липня. – № 25. – С. 32. – Ст. 1043, код акта 16152/2000.

10. Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – 9 лютого. – № 5. – Ст. 30.

11. Указ Президента України від 19 липня 2001 року № 532/2001 «Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом» // Офіційний вісник України. – 2001. – 3 серпня. – № 29. – С. 117. – Ст. 1306, код акта 19501/2001.

12. Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 1124-2001-п «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)» // Офіційний вісник України. – 2001. – 14 вересня. – № 35. – С. 157. – Ст. 1630, код акта 19860/2001.

13. Указ Президента України від 10 грудня 2001 року № 1199/2001 «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» // Офіційний вісник України. – 2001. – 28 грудня. – № 50. – С. 35. – Ст. 2230, код акта 20730/2001.

14. Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – 3 січня. – № 1. – Ст. 2.

15. Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів сушею, морем і повітрям)» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 19. – Ст. 263.

16. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року // Офіційний вісник України. – 19 квітня 2006 року. – № 14. – С. 360. – Ст. 1057. – Код акта 35838/2006.

17. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів сушею, морем і повітрям, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року // Офіційний вісник України. – 19 квітня 2006 року. – № 14. – С. 366. – Ст. 1058. – Код акту 35839/2006.

18. Закон України від 2 квітня 2013 року № 159-VII «Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» // Офіційний вісник України. – 30 квітня 2013 року. – № 32. – С. 7. – Ст. 1124. – Код акта 66891/2013.

19. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей (FATF) від 20 червня 2003 р. // Урядовий кур'єр. – 25 вересня 2003. – № 179.

20. Специальные рекомендации ФАТФ по предотвращению финансирования терроризма. – [Електронний ресурс] // Сайт : «EAG». – Режим доступу до документа : http://eurasiangroup.org/files/FATF_docs/9_special_recommendations_rus.pdf. – Дата доступу : 20.02.2015.

21. Резолюція № 1617 (2005), прийнята Радою Безпеки ООН на 5244-му засіданні 29 липня 2005 року. – [Електронний ресурс] // Сайт : «EAG». – Режим доступу до документа : <http://eurasiangroup.org/ru/restricted/1617.pdf>. – Дата доступу : 20.02.2015.

22. Закон України від 18 жовтня 2006 року № 251-V «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – 15 грудня. – № 50. – Ст. 496.

23. Закон України від 17 листопада 2010 року № 2698-VI «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 12. – Ст. 81.

24. Закон України від 18 травня 2010 року № 2258-VI «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – 23 липня. – № 29. – Ст. 392.

25. Закон України від 14 листопада 2014 р. № 1702-VII «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». – [Електронний ресурс] // Сайт : «Верховна Рада України». – Режим доступу до документа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>. – Дата доступу : 20.02.2015.